

سنجش و ارزیابی سرمایه اجتماعی در سکونت‌گاه‌های روستایی با استفاده از تکنیک رتبه‌بندی فازی. مطالعه موردی: روستاهای دهستان اسالم

حسن احمدی^۱، * یاسر رمضان‌نژاد^۲، ابراهیم خلیفه^۲، احداله فتاحی^۲

استادیار آمایش سرزمین، دانشگاه تربیت مدرس، ^۱ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس
تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۳/۲۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۹/۸

چکیده

امروزه سرمایه اجتماعی، نقشی بسیار مهم‌تر از سرمایه فیزیکی و انسانی در سازمان‌ها و جوامع ایفا می‌کند. بدون سرمایه اجتماعی، پیمودن راه‌های توسعه، ناهموار و دشوار می‌شود. سرمایه اجتماعی، از مقولات اجتماعی بسیار مهم است که هم‌چون شاخص‌های مهم اقتصادی از جمله تورم و تولید ناخالص ملی در میزان اشتغال و توسعه‌یافتگی کشورها نقش بزرگی ایفا می‌کند. با توجه به اهمیت و نقش مؤثری که سرمایه اجتماعی می‌تواند در توسعه روستایی داشته باشد، این پژوهش به دنبال سنجش سرمایه اجتماعی در سکونت‌گاه‌های روستایی دهستان اسالم است. روش پژوهش، کمی است که از مدل‌های کمی استفاده شده است. برای سنجش و اولویت‌بندی سرمایه اجتماعی در سطح روستاهای دهستان اسالم از ۲۵ شاخص در چهار بعد انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و آگاهی اجتماعی استفاده شده است. چهار بعد از طریق پرسش‌نامه AHP وزن‌دهی شده است. در این راستا، فازی به‌عنوان روش تصمیم‌گیری چندمتغیره برای اولویت‌بندی استفاده شده است. طیف پاسخ هر سؤال، مقیاس پنج قسمتی لیکرت بوده است. برای هر گزینه (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم، خیلی کم) یک تابع عضویت مثلثی که به ترتیب با مقادیر فازی (۱۰۰، ۷۰، ۴۰)، (۹۰، ۶۰، ۳۰)، (۸۰، ۵۰، ۲۰)، (۷۰، ۴۰، ۱۰) و (۶۰، ۳۰، ۰) نشان داده شده است، اقدام شد تا ماتریس فازی شاخص‌ها به دست آید. نتیجه حاصل از بررسی نشان می‌دهد که در میان روستاهای دهستان اسالم به ترتیب روستاهای کله‌سرا و ترک‌محلله با امتیازات ۰/۰۹۹ و ۰/۲۱۷ بالاترین میزان سرمایه اجتماعی و روستاهای میانده و نارنجدول به ترتیب با ۰/۴۴۲ و ۰/۴۳۳، پایین‌ترین میزان سرمایه اجتماعی برخوردار بوده‌اند.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، سکونت‌گاه‌های روستایی، تکنیک فازی، دهستان اسالم

مقدمه و طرح مسأله

آورده است. مفهوم سرمایه اجتماعی ابتدا در دهه ۱۹۶۰ به‌ویژه در کارهای بورديو به کار گرفته شد (فیلد، ۲۰۰۸: ۱۶). در مقیاس محله‌ای، سرمایه اجتماعی شامل منابعی در اجتماعات محله است که از طریق حضور بالایی از اعتماد، عمل و کنش متقابل، هنجارهای مشترک رفتاری، تعهدات و التزامات و تعلقات مشترک، شبکه‌های رسمی و غیررسمی و کانال‌های مؤثر اطلاعات به وجود می‌آید (Key, 2005: 162). شبکه تماس‌های اجتماعی به خودی خود ایجاد نمی‌شود، بلکه همانند سرمایه انسانی یا فیزیکی، محصول

سرمایه اجتماعی را می‌توان یکی از جدیدترین ایده‌ها و مفهوم‌پردازی‌های علوم اجتماعی دانست. جذابیت و اهمیت اصطلاح سرمایه اجتماعی در این است که این اصطلاح به‌عنوان پلی میان جامعه‌شناسی، اقتصاد و سیاست به کار برده می‌شود و همانند یک مفهوم ارتباطی که زمینه‌های مختلفی را به هم پیوند زده است، مطالعات بین رشته‌ای زیادی را به وجود

* مسئول مکاتبه: com.yaser_ram@yahoo

یکپارچگی اجتماعی، هارمونی و مشارکت هدایت می‌کند (Jara Martinez, 2005: 13). از سوی دیگر، دسترسی به منابع توسعه نیز از طریق ارتباط با دارندگان و بازیگران عرصه فعالیت‌ها امکان‌پذیر است. روستاییان نیز از این قاعده مستثنی نیستند. ارتباط و ایجاد شبکه اجتماعی، مفهومی است که دسترسی به منابع توسعه را تبیین و توجیه می‌کند. توسعه روستایی، تنها با دسترسی به منابع تولید ممکن نیست، بلکه به مشارکت در سازمان‌های اجتماعی بستگی قوی‌تری دارد (Duffhuse et al, 2006: 11). توسعه همه‌جانبه روستایی، با توجه به مفاهیم موردنظر می‌تواند در قالب سنجش محیطی، انسانی و سیاست‌های دولت بررسی شود و از آنجا که تأکید بسیار این الگو از توسعه روستایی بر مشارکت روستاییان و اعتماد آن‌ها استوار است، می‌توان در شکل‌گیری توسعه همه‌جانبه روستایی در کنار قابلیت‌های محیطی، بر سنجش نیروی انسانی تأکید کرد (میری و دیگران، ۱۳۸۹: ۳۳).

با توجه به اهمیت و نقش مؤثری که سرمایه اجتماعی می‌تواند در توسعه روستایی داشته باشد، این پژوهش به دنبال سنجش سرمایه اجتماعی در سکونت‌گاه‌های روستایی دهستان اسالم است، تا با سنجش سطح سرمایه اجتماعی در این سکونت‌گاه‌ها در صورت برخورداری از سطح پایین، زمینه را برای افزایش ارتباطات و برقراری شبکه اجتماعی فراهم کند.

پیشینه تحقیق

تحقیقات زیادی در ارتباط با سرمایه اجتماعی در خارج و داخل کشور صورت گرفته است که در جدول زیر به برخی از تحقیقات و نتایج آن‌ها اشاره شده است.

استراتژی‌های کاربردی و برنامه‌ریزی شده سرمایه‌گذاری است (هابز، ۱۳۸۷: ۲۶).

در نظام اجتماعی کنونی، سرمایه اجتماعی به‌عنوان یکی از شاخص‌های بنیادین رشد و توسعه هر جامعه‌ای مطرح است. این مفهوم، حوزه‌های متفاوتی از جمله توسعه روستایی، بهبود مدیریت در زمینه‌های مختلف و سطوح مختلف خرد و کلان و... را در برمی‌گیرد (رستم‌علی‌زاده، ۱۳۸۷: ۷). پژوهش‌های متعدد نشان داده است که جوامع پیشرفته از سطوح بالاتر سرمایه اجتماعی از قبیل اعتماد، مشارکت، همبستگی، ثبات و... برخوردارند، اما سرمایه اجتماعی و رابطه آن با توسعه در ایران، به‌ویژه نواحی روستایی کاملاً شناخته نشده است. از آنجایی که بیش‌تر برنامه‌های توسعه روستایی در کشور، قبل و بعد از انقلاب به موفقیت کامل دست نیافته‌اند، لزوم توجه به واکاوی ابعاد مختلف این عدم موفقیت لازم و ضروری است. بدون تردید می‌توان گفت که یکی از دلایل شکست بسیاری از برنامه‌های توسعه روستایی در ایران، بی‌توجهی به مفهوم سرمایه اجتماعی در ابعاد این برنامه‌ها است (اکبری، ۱۳۸۳: ۵) و این امید برای بسیاری از کارشناسان توسعه ایجاد شده که با استفاده از آن شاید بتوان از دور باطل عقب‌ماندگی به‌ویژه در سطح روستا رهایی یافت (قاسمی و دیگران، ۱۳۸۹: ۲۴۴). روستا و توسعه روستایی، پدیده‌ها و مفاهیمی هستند که در آن‌ها شکل و میزان تأثیر سرمایه اجتماعی می‌تواند متفاوت از مکان و جای جغرافیایی دیگر باشد و در فرایند، سرعت و میزان آن تأثیر متفاوتی داشته باشد.

امروزه راهبرد مشارکت به‌عنوان راهبرد غالب در توسعه روستایی مطرح است که یکی از مفاهیم اصلی سرمایه اجتماعی است و در آن تأکید بر احیا، بازسازی سیستم‌ها و سازمان‌های قدیمی توسعه و مدیریت روستایی است که روستاییان را به سوی

جدول ۱- پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه سرمایه اجتماعی

پیشینه تحقیق		
محقق	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
موسوی و دیگران (۱۳۹۲)	تحلیل تطبیقی فازی سرمایه اجتماعی و توسعه روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان میان‌دوآب)	یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که داده‌های تجربی، ناظر بر رابطه فازی دو مجموعه سرمایه اجتماعی و توسعه روستایی است. شاخص سازگاری بین این دو مجموعه، برابر با ۰/۸۱۶ است. این ارزش نشان می‌دهد که فقط ۸۲ درصد روستاهای مورد مطالعه این ادعا را تأیید می‌کنند که سرمایه اجتماعی، شرط لازم برای توسعه روستایی است. بر این اساس، با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت که سرمایه اجتماعی شرطی «همیشه لازم» برای توسعه روستایی است.
خانی و دیگران (۱۳۹۲)	تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر ارتقا توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان گودین، شهرستان کنگاور)	بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و توسعه، رابطه مثبت و معناداری وجود دارد و بیش‌ترین تأثیر را تعهد- که ۲۳ درصد از تغییرات توسعه را پیش‌بینی می‌کند- و در مرحله بعد تعهد با مشارکت مطرح می‌شود که ۲۸ درصد از تغییرات توسعه را پیش‌بینی می‌کند.
فراهانی و دیگران (۱۳۹۱)	ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی با تأکید بر کیفیت زندگی (مطالعه موردی: دهستان مشهد، میثان شهرستان اراک)	نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بین افزایش مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و افزایش کیفیت زندگی در منطقه مورد مطالعه در سطح ۰/۹۵ درصد رابطه معناداری وجود دارد و از میان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، انسجام اجتماعی با اثرات کلی ۰/۴۵۵، بیش‌ترین تأثیر را بر سطح کیفیت زندگی خانوارهای روستایی داشته است.
صادقی شاهدانی و مقصودی (۱۳۸۹)	سنجش سرمایه اجتماعی استان‌های کشور با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی	با تقسیم کشور به سه منطقه U شکل مرکزی، میانی و کناری، مناطق میانی و کناری و مرکزی به ترتیب بیش‌ترین سطح سرمایه اجتماعی را دارند.
ادیبی‌سده و دیگران (۱۳۸۸)	سنجش سرمایه اجتماعی میان گروهی (طیف سام)	سرمایه اجتماعی میان گروهی باید در سه بعد مختلف بررسی شود. ضرایب همبستگی میان سرمایه اجتماعی میان گروهی از یک‌سو و اعتماد و تساهل اجتماعی به‌عنوان ابعاد ذهنی سرمایه اجتماعی از سوی دیگر مثبت بوده و به لحاظ آماری معنادار هستند.
گل شیری و اصفهانی و دیگران (۱۳۸۸)	تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان (مطالعه موردی: بخش گندمان، شهرستان بروجن)	یکی از متغیرهای مهمی که بر میزان مشارکت روستاییان تأثیر می‌گذارد، «انسجام اجتماعی» است. یافته‌ها نشان می‌دهد که از لحاظ آماری، رابطه مثبت و معنی‌داری بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی روستاییان وجود دارد.

مفاهیم، دیدگاه‌ها و مبانی نظری

سرمایه اجتماعی: تعریف بوردیو از سرمایه اجتماعی عبارت است از «مجموعه منابع بالفعل یا بالقوه که از شبکه‌ای از روابط متقابل کمابیش نهادینه شده بین افراد ناشی شده و موجب برخورداری کلیه اعضا از سرمایه جمعی و خلق اعتبار برای افراد می‌شود» (Bourdieu, 1986: 15). کلمن، سرمایه اجتماعی را به‌عنوان مجموعه روابط میان اعضای گروه‌ها و اجتماعات معرفی کرده که موجب شکل‌گیری اعتماد و تسهیل کنش‌ها می‌شود (March, 2000: 13). تعریف پاتنام از سرمایه اجتماعی نیز عبارت است از

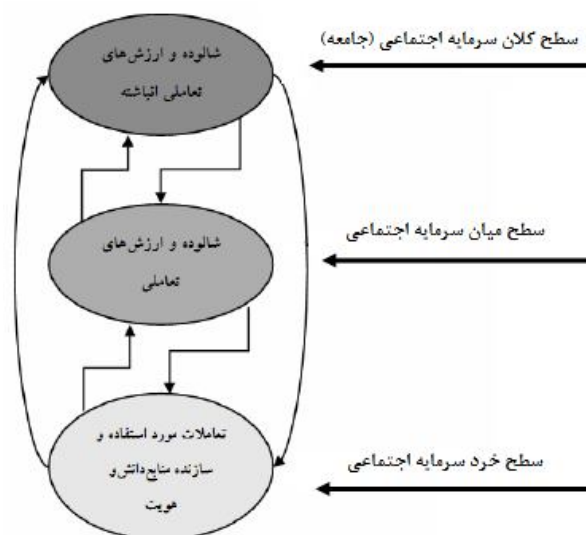
«مجموعه‌ای از ویژگی‌های خاص سازمان اجتماعی (همانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها) که کارایی سازمان را از طریق تسهیل کنش‌های هماهنگ، ارتقا می‌بخشد» (Putnam, 1993: 9). مطالعات اکینز و همکارانش، مجموعه‌ای از ساختارهای اجتماعی (شرکت‌ها، اتحادیه‌های خانوادگی و اجتماعی، شبکه‌ها، سازمان‌ها، سیستم‌های سیاسی و مؤسسات آموزشی) به‌همراه ارزش‌های مشترک را با عنوان سرمایه اجتماعی معرفی کرده‌اند (Moseley, 2004: 10).

اکثر نظریه‌پردازان و محققین معتقدند که سرمایه اجتماعی با متغیرهای شناخته‌شده جامعه‌شناختی

گیرد. کیفیت نیز خود دو بعد دارد: یک بعد، همبستگی درون گروهی است و بعد دیگر، همبستگی بین گروهی (چلبی، ۱۳۸۴: ۶).

مدل CRLRA که فالک و کیلپاتریک (۲۰۰۰) آن را تدوین کرده‌اند، به برقراری ارتباط میان سه سطح خرد، کلان و میانی سرمایه اجتماعی می‌پردازد. فالک و کیلپاتریک، اساس تشکیل سرمایه اجتماعی در سطح خرد را بر پایه تعاملات آموزشی و یادگیری می‌دانند. از نظر آن‌ها جهان اجتماعی توسط عملگرهای اجتماعی تشکیل می‌شود که مفاهیم اولیه در تعاملات را به وجود می‌آورد و این به معنای سرمایه اجتماعی در سطح میانه و کلان است که در درون گروه‌های دارای عضو سازمان‌دهی می‌شود. تعاملات یادگیری در سطح خرد با استفاده از مفاهیم تشکیل شده در سطح میانه و کلان سرمایه اجتماعی صورت می‌پذیرد و مجدداً به آن مفاهیم می‌افزاید و در جهت انباشت سرمایه اجتماعی در سطح میانه و کلان عمل می‌کند. ارتباط بین سطوح سه‌گانه سرمایه اجتماعی بر پایه تعاملات یادگیری در شکل (۱) نمایش داده شده است (Falk & Kilpatrick: 2000).

هم‌چون اعتماد، آگاهی، نگرانی درباره دیگران و مسائل عمومی، مشارکت در مسائل عمومی، انسجام و همبستگی گروهی و همکاری ارتباط دارد (پانتام، ۱۳۸۴: ۲۹). از نظر ابعاد سرمایه اجتماعی، تقسیم‌بندی‌های مختلفی وجود دارد و بسته به دیدگاه و نظر محققین متفاوت است. گاهی آن را به بعد فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی تقسیم‌بندی می‌کنند و گاهی به بعدهای کمی و کیفی. بعد کمی سرمایه اجتماعی، کمیت است، یعنی در جامعه هر چه مشارکت بیشتر باشد و تعداد انجمن‌های داوطلبانه بیش‌تر باشد، سرمایه اجتماعی نیز بیش‌تر خواهد بود. کمیت دو بعد مختلف دارد: یک بعد، تعداد سازمان‌های داوطلبانه در جامعه و بعد دیگر، تعداد اعضای هر یک از این گروه‌ها است. هم‌چنین میزان روابط افراد با اعضای خانواده، دوستان و آشنایان و به‌طور کلی با دیگران شامل بعد کمی سرمایه اجتماعی می‌شود. بعد کیفی سرمایه اجتماعی، بعد کیفیتی مهمی دارد. برای برآورد جامع سرمایه اجتماعی، باید میزان همبستگی و درجه انسجام درون گروهی، اعتماد متقابل بین کنشگران، احساسات مثبت و به‌طور کلی بعد ذهنی آن نیز مد نظر قرار

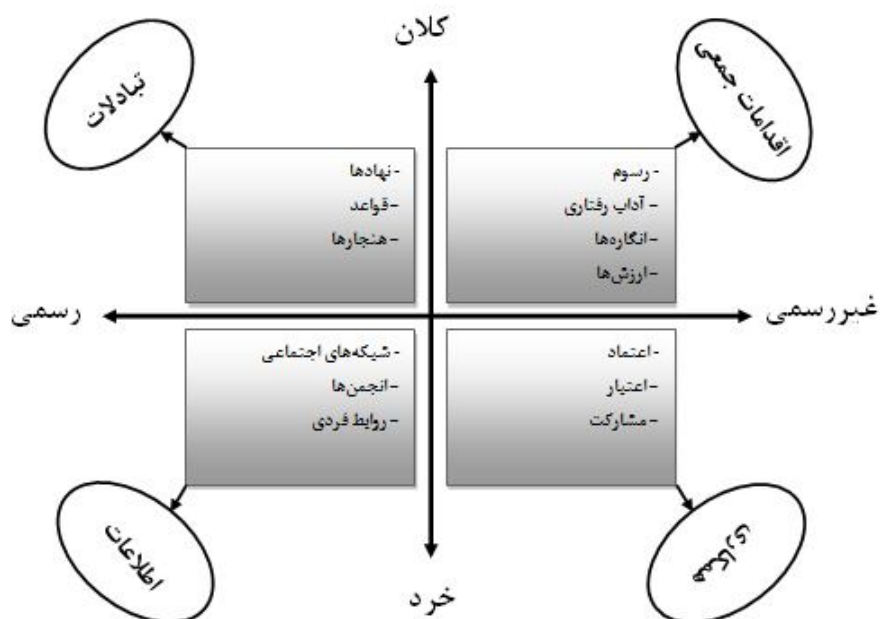

شکل ۱- ارتباط بین سطوح مختلف سرمایه اجتماعی

(منبع: Falk & Kilpatrick: 2000)

سرمایه اجتماعی می‌تواند از طریق شکل بخشیدن به اقدام جمعی، ارتقای همکاری اجتماعی، تعمیق روابط بین مردم و کاهش عدم اطمینان در روابط آن‌ها و در نهایت از طریق افزایش جریان اطلاعات و کاهش هزینه‌های دستیابی به اطلاعات، نقش بنیادی در توسعه داشته باشد (Camagni, 2009: 126).

کامنگی، سرمایه اجتماعی را از دو بعد مقیاس و درجه رسمی بودن تبیین کرده است. از نظر کامنگی، سرمایه اجتماعی در قالب رسوم، آداب اجتماعی، انگاره‌ها و ارزش‌های اجتماعی، اعتماد بین افراد، اعتبار و مشارکت، نهادها، هنجارها و قواعد، شبکه‌های اجتماعی، انجمن‌ها و روابط فردی شکل می‌گیرد. به زعم وی،

شکل ۲- ابعاد و نقش سرمایه اجتماعی

(منبع: Camagni, 2009: 126)

مطرح کرده است. به نظر او، اعتماد یکی از اجزای اصلی سرمایه اجتماعی است. اعتماد، همکاری را تسهیل می‌کند و هر چه اعتماد در جامعه بالاتر باشد، احتمال همکاری افزایش می‌یابد. به‌علاوه همکاری نیز موجد اعتماد است (پانتام، ۱۳۸۰: ۲۹۱). اعتماد برای روابط انسانی، حضوری دائمی و اجتناب‌ناپذیر است و بدون عنصر اعتماد و معنای مشترک، برقراری روابط اجتماعی پایدار امکان‌پذیر نیست (زتومکا، ۱۳۸۷: ۲). اعتماد، یک سازه چندبعدی است که از نظر ریشه‌ای به روابط اجتماعی مرتبط است. روابطی که به خود فرد یا دیگران و دیگرانی که هم صمیمی و هم غریبه هستند و نیز به رابطه فرد یا افراد با نهادها و سازمان‌هایی مانند دولت و... ارتباط دارد (Flanagan, 2003: 165).

مفاهیم مرتبط با ابعاد و عناصر سرمایه اجتماعی
الف) اعتماد اجتماعی: واژه اعتماد به معنای اعتقاد به درست‌کاری، راست‌گویی یا کارایی کسی است و به نگرش مثبت فرد نسبت به سایر اعضای جامعه اطلاق می‌شود. اعتماد اجتماعی، حافظ نظم و یکپارچگی اجتماعی است و بدون وجود درجه‌ای از اعتماد میان کنشگران، بقا و دوام نظام اجتماعی در چارچوبی مطلوب و منسجم مقدور نیست. از این‌رو انسجام و یکپارچگی جامعه و گروه‌های اجتماعی تا حد زیادی به میزان اعتمادی وابسته است که در میان کنشگران اجتماعی وجود دارد. تعاملات انسانی، بیش از آن‌که بر دلایل عقلانی و ملاحظات شخصی متکی باشد، از رهگذر اعتماد استمرار می‌یابد (شارع‌پور، ۱۳۸۰: ۶۱). پانتام، یکی از پرنفوذترین نظریه‌ها را در مورد اعتماد

عمومی، یکپارچه، چندگانه، چندبعدی و چندفرهنگی است که هدف آن کشاندن همه مردم به ایفای نقش در همه مراحل توسعه است» (Gaotri, 1986: 37). مشارکت به «عمل شرکت کردن و سهیم شدن در چیزی» گفته می‌شود (Finger, 2002: 100). چامبرز (۱۹۹۵)، مشارکت را ابزاری برای توانمندی مردم تعریف می‌کند که آن‌ها را برای تصمیم‌گیری برای حل مشکلاتشان و انتخاب روش‌های غلبه بر مسائل محلی قادر می‌سازد (Muraleedharan, 2008: 35).

د) آگاهی اجتماعی: آگاهی و شناخت به‌ویژه در دنیای مدرن، نقش زیادی در زندگی بشر ایفا می‌کند. امروزه دانایی و اطلاعات به‌عنوان سرمایه عظیم در تحولات اجتماعی، نقش‌آفرین شده و روزبه‌روز ابعاد گسترده‌ای می‌یابد، تا جایی که کسب آگاهی به‌عنوان یکی از عوامل مهم دست‌یابی جوامع به سرمایه اجتماعی قلمداد می‌شود. آگاهی اجتماعی، پیش‌شرط شناختی ضروری و شکل فعال‌تر مسئولیت مدنی است که باعث علاقه‌مندی و دل‌نگرانی می‌شود. نقطه مقابل آگاهی، وضعیت شناختی چشم‌پوشی، بی‌تفاوتی و شکل‌گیری نگرش فرصت‌طلبانه است (فیروزآبادی، ۱۳۸۴: ۲۸). *دانیل لرنر* معتقد است که مهم‌ترین عواملی که در ظهور نوگرایی و آمادگی انسان‌ها برای نو شدن مؤثر است، عبارت است از عناصری چون سوادآموزی و ارتقای سطح تحصیلات، گسترش رسانه‌های گروهی، شهرنشینی و مشارکت. از نظر لرنر، فرد نوگرا که برخوردار از سواد، شهرنشینی، وسایل ارتباط جمعی و هم‌دلی است، بالاترین میزان و درجه فکر و اندیشه نوگرایی را دارد (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۰: ۵۴).

روش تحقیق

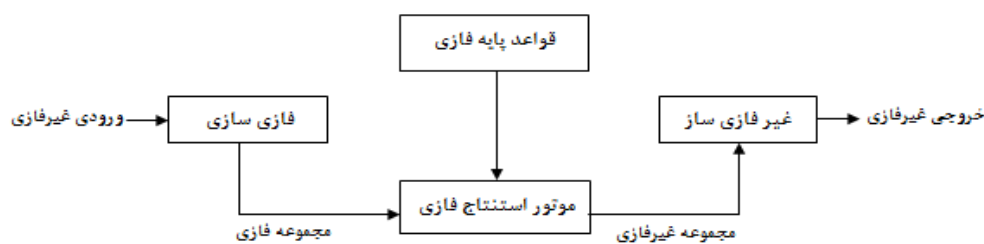
رویکرد کلی پژوهش از نوع پژوهش‌های کمی و از شیوه گردآوری اطلاعات مبتنی بر مطالعات میدانی و اسنادی است. در گام نخست، با بهره‌گیری از حوزه مطالعات ادبیات تخصصی، شاخص‌های مرتبط با سرمایه اجتماعی و گویه‌های مرتبط با آن مطابق جدول (۳) شناسایی شد. جامعه آماری تحقیق شامل ۳۶۸۸ خانوار

ب) انسجام اجتماعی: از دیدگاه جامعه‌شناختی، انسجام و همبستگی، پدیده‌ای است که بر اساس آن «در سطح یک گروه یا یک جامعه، اعضا به یکدیگر وابسته و متقابلاً نیازمند یکدیگر هستند. این امر مستلزم طرد آگاهی و نفی اخلاقی مبتنی بر تقابل و مسئولیت نیست، بلکه دعوت به احراز و کسب این ارزش‌ها و احساس الزام متقابل است» (بیرو، ۱۳۷۰: ۴۰۰). انسجام اجتماعی، دلالت بر توافق جمعی میان یک جامعه دارد. به‌عبارتی «انسجام در کل، ناظر به‌میزان و الگوی رابطه متقابل بین کنشگران، گروه‌ها و خرده‌فرهنگ‌های تمایز یافته است» (افروغ، ۱۳۷۸: ۱۴۰). انسجام یا همبستگی اجتماعی معمولاً مفهومی را می‌رساند که بر پایه آن در سطح یک گروه یا یک جامعه، اعضا به یکدیگر وابسته‌اند و به‌طور متقابل نیازمند یکدیگر. انسجام اجتماعی همچنین نوعی احساس ارتباط، گرایش و تعامل با دیگران است و منظور از آن، «احساس مسئولیت متقابل بین چند نفر یا چند گروه است که از آگاهی و اراده برخوردار باشند» (بیرو، ۱۳۶۶: ۴۰۰). انسجام اجتماعی در این معنا، در واقع احساس همبستگی، پیوند و تعهد عاطفی است که اعضای جامعه نسبت به یکدیگر دارند (وزیری، ۱۳۸۳: ۱۱۸).

ج) مشارکت اجتماعی: مشارکت عمومی را می‌توان به مثابه یک نظام خود وکیلی و به‌عنوان جزء متشکله یک نظام جدید نمایندگی محسوب کرد (دشتی، ۱۳۷۶: ۱۶۴). از منظر نظام‌مندی و کارکردی، مشارکت را «سازوکاری برای بقا، توسعه و تعالی نظام اجتماعی دانسته‌اند که توسعه نیافتن ساختارهای لازم برای مشارکت و نهادی کردن آن به انقراض نظام سقوط سیاسی آن می‌انجامد» (مردوخی، ۱۳۷۳: ۷۱). مشارکت را نوعی کنش ارتباطی نیز در نظر می‌گیرند که مبتنی بر فهم متقابل است (Ramella and Rose, 2000: 275). هم‌چنین کنشی هدفمند است که در فرایند تعاملی بین کنشگر و محیط اجتماعی او در جهت نیل به اهداف معین و از پیش تعریف شده، نمود می‌یابد (بویل، ۱۳۷۴: ۱۱۹). *گائوتری*، در تعریف مشارکت می‌گوید: «مشارکت فرایندی اجتماعی،

آن، به‌ویژه برای مقایسه ارقام فازی مثلثی، شهرت بیش‌تری دارد (Triantaphyllou and Tun Lin, 1996: 289). برای تصمیم‌گیری چندشاخصه به روش فازی، تبدیل گزینه‌های اندازه‌گیری شده به ارقام فازی، تعیین وزن شاخص‌ها و رتبه‌بندی گزینه‌ها با استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه به فازی به اجرا گذاشته شده است. طیف پاسخ هر سؤال، مقیاس پنج قسمتی لیکرت بوده است. برای هر گزینه (خیلی‌زیاد، زیاد، متوسط، کم، خیلی‌کم)، یک تابع عضویت مثلثی که به‌ترتیب با مقادیر فازی (۱۰۰، ۷۰، ۴۰)، (۹۰، ۶۰، ۳۰)، (۸۰، ۵۰، ۲۰)، (۷۰، ۴۰، ۱۰) و (۶۰، ۳۰، ۰) نشان داده شده است، اقدام شد، تا ماتریس فازی شاخص‌ها به‌دست آید.

ساکن در سی روستای دهستان اسالم است. تعداد ۱۵۶ خانوار به‌عنوان جامعه نمونه تعیین شد، که در جدول (۲)، تعداد جمعیت و نمونه هر یک از روستاهای مورد مطالعه ذکر شده است. برای سنجش سرمایه اجتماعی روستاهای مورد مطالعه از تکنیک رتبه‌بندی فازی^۱ استفاده شده است. نظریه فازی، روشی است که در آن عناصر ماتریس یا وزن‌های متعلق به هر نماگر به‌صورت فازی بیان می‌شود و یک سیستم فازی را تشکیل می‌دهد (Arnold et al., 2003: 86). رویکردهای متفاوتی برای رتبه‌بندی ارقام فازی وجود دارد. در این بین، روش «کوفمن و گوپتا» به‌دلیل سهولت و سادگی

شکل ۴- فرایند سیستم فازی

جدول ۲- تعداد جمعیت و حجم نمونه روستاهای مورد مطالعه

ردیف	نام روستا	تعداد خانوار	تعداد نفر	تعداد مرد	تعداد زن	تعداد کودک	تعداد جوان	تعداد مسن	تعداد معلول	تعداد بی‌سواد	تعداد بی‌کار	تعداد بی‌خانمان
۱	خانوار	۵۲۴	۱۲۷	۳۹	۷۷	۱۹۶	۲۵۳	۱۳۶	۲۸	۸۵	۴۴	۶۳
۲	جمعیت	۲۳۷۹	۵۸۵	۱۸۱	۲۹۶	۸۴۹	۱۰۸۹	۵۲۸	۱۳۴	۳۳۸	۱۹۴	۲۵۳
۳	تعداد نمونه	۲۶	۱۳	۸	۱۵	۲۰	۱۳	۱۳	۶	۱۳	۹	۱۲

(منبع: مرکز آمار ایران: ۱۳۹۰)

جدول ۳- شاخص‌های سنجش سرمایه اجتماعی در جامعه

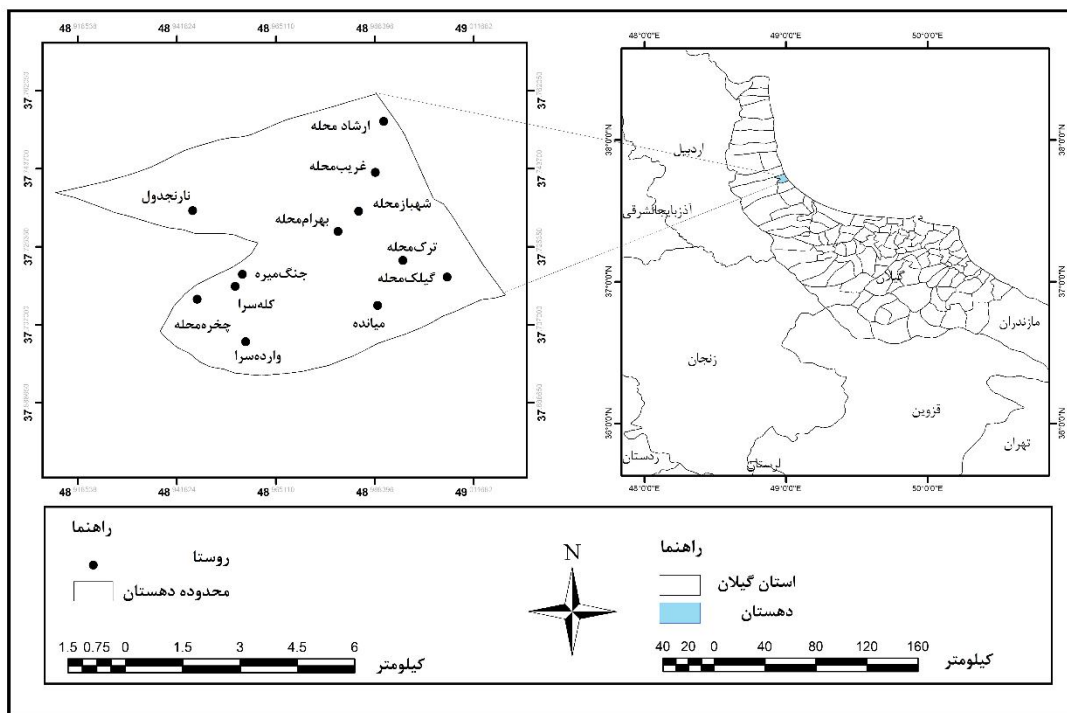
شاخص‌ها	گویه‌ها
اعتماد اجتماعی	خوش قولی- امانت‌داری- قرض دادن پول- روراستی- داشتن اعتماد- توجه به نظرات یکدیگر- امانت دادن وسایل کار- احساس مسئولیت نسبت به یکدیگر
انسجام اجتماعی	کمک در مواقع گرفتاری- جویای احوال شدن- کمک در امور کشاورزی- اختلاف بر سر مسائل کشاورزی- اختلاف مذهبی- حسادت- احترام بزرگ‌تر- نصیحت‌پذیری- ذکر خوبی‌ها
مشارکت	مشارکت با شوراها- مشارکت با دهیار- مشارکت در انتخابات- مشارکت در امور اجرایی روستا
آگاهی اجتماعی	استفاده از تلویزیون- رادیو- اینترنت- مطالعه کتاب، روزنامه و مجله

(منبع: یافته‌های تحقیق)

محدوده و قلمرو پژوهش

شهرستان تالش در شمال غرب استان گیلان در ۴۸ درجه و ۳۲ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۰۳ دقیقه طول جغرافیایی (شرقی) و ۳۷ درجه و ۳۳ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۱۶ دقیقه عرض جغرافیایی (شمالی) واقع

شده است. یکی از بخش‌های این شهرستان، بخش اسالم است که در شرق این شهرستان واقع شده است. بخش اسالم، دارای سه دهستان (اسالم، خرگیل و خاله سرا) است (سازمان برنامه و بودجه گیلان، ۱۳۸۲: ۶۳).

شکل ۳- روستاهای مورد مطالعه در دهستان اسالم (مأخذ: نگارندگان)

بحث اصلی

تشکیل ماتریس داده‌ها بر اساس n گزینه و k شاخص: برای سنجش و اولویت‌بندی سرمایه اجتماعی روستاهای دهستان اسالم، ابتدا چهار بعد سرمایه اجتماعی مطابق با جدول (۳) از طریق طیف لیکرت مورد سنجش قرار گرفت و میانگین هر بعد مطابق با نمونه‌های هر روستا، مبنایی برای تشکیل ماتریس وضع موجود ارزیابی سطح سرمایه اجتماعی و

اولویت‌بندی روستاها قرار گرفت. سپس هر یک از اعداد تبدیل به اعداد فازی: خیلی کم (۰، ۳۰، ۶۰)، کم (۳۰، ۴۰، ۷۰)، متوسط (۱۰، ۵۰، ۸۰)، زیاد (۲۰، ۵۰، ۹۰)، زیاد (۶۰، ۹۰، ۱۰۰) شده است. به دلیل حجم زیاد جدول در مقاله ارائه نشده است. در جدول (۴)، (A_{ij}, b_{ij}, C_{ij}) برابر با سه عدد فازی داخل پرانتز است و سپس عدد کل فازی هر روستا برای هر بعد سرمایه اجتماعی از طریق رابطه زیر محاسبه شد:

$$E_{ij} = \frac{1}{M} \times (E_{ij}^1 + E_{ij}^2 + \dots + E_{ij}^m)$$

جدول ۴- ماتریس وضع موجود شاخص‌های سرمایه اجتماعی

شاخص روستا	اعتماد اجتماعی			انسجام اجتماعی			مشارکت			آگاهی اجتماعی		
	Aij	bij	Cij	aij	bij	cij	Aij	Bij	Cij	Aij	Bij	cij
بالاده	۲۰۰،۷۶	۴۲۶،۹۲	۶۸۰،۷۶	۲۷۱،۹۲	۶۰۱،۹۲	۹۳۱،۹۲	۷۶،۱۵	۱۹۶،۱۵	۳۱۶،۱۵	۳۳،۶۴	۱۵۴،۶۱	۲۷۴،۶۱
نارن جدول	۲۰۸،۴۶	۷۲۰	۲۰۹،۲۳	۹۶۹،۲۳	۶۳۹،۲۳	۳۰۹،۲۳	۱۰۶،۹۲	۲۲۶،۹۲	۴۱۶،۱۵	۳۹،۲۳	۱۵۹،۲۳	۲۷۳
جنگ‌میره	۷۶۲،۵	۵۲۰	۹۸۸،۷۵	۳۲۸،۷۵	۶۵۸،۷۵	۹۸۸،۷۵	۱۰۷،۵	۲۲۷،۵	۳۴۷،۵	۳۵	۱۵۵	۲۷۵
وارده‌سرا	۶۵۹،۳۳	۴۱۹،۳۳	۱۷۹،۳۳	۲۴۶،۶۶	۵۷۶،۶۶	۹۰۶،۶۶	۲۰۳،۳۳	۳۱۹،۳۳	۳۱۹،۳۳	۳۵،۳۳	۱۵۵،۳۳	۲۷۵،۳۳
چخره‌محل	۷۶۴،۵	۵۲۴،۵	۲۸۴،۵	۳۳۱،۵	۶۶۱،۵	۹۹۴،۵	۱۱۴	۲۳۳،۵	۳۵۳،۵	۳۳	۱۱۵،۵	۱۹۸
کله‌سرا	۷۵۰	۵۱۱،۵۳	۲۷۱،۵۳	۳۲۶،۱۵	۶۵۶،۱۵	۹۰۶،۱۵	۱۲۴،۶۱	۲۴۴،۶۱	۳۵۴،۶۱	۴۱،۵۳	۱۶۱،۵۳	۲۷۹،۲۳
ارشادمحل	۶۳۹،۲۳	۳۹۹،۲۳	۱۵۹،۲۳	۲۷۲،۳	۵۹۵،۳۸	۹۲۵،۳۸	۱۷۵،۳۸	۲۹۵،۳۸	۲۷۲،۳	۴۰،۷۶	۱۶۰،۷۶	۲۷۷،۶۹
میانه	۵۹۵	۵۲۱،۶۶	۲۸۱،۶۶	۳۵۱،۶۶	۶۸۱،۶۶	۱۰۱۱،۶	۷۵	۱۹۵	۳۱۵	۴۱،۶۶	۱۶۱،۶۶	۲۸۱،۶۶
شهبازمحل	۹۵۴،۶۱	۶۴۰،۷۶	۳۲۶،۳	۳۹۹،۲۳	۸۳۱،۵	۱۲۶۲،۳	۷۶،۱۵	۲۲۶،۹۲	۳۴۳،۸۴	۳۵،۵۵	۱۵۵،۵۵	۳۵۵،۳۸
ترک‌محل	۶۸۴،۴۴	۴۵۴،۴۴	۲۲۴،۴۴	۲۷۵،۱۱	۶۲۶،۶۶	۹۶۱،۱۱	۸۳،۳۳	۲۰۳،۳۳	۳۲۳،۳۳	۱۴۴،۱۶	۱۵۹،۱۶	۲۷۹،۱۶
غریب‌محل	۶۸۶،۶۶	۴۴۵،۸۳	۲۱۱،۶۶	۲۵۹،۱۶	۵۸۹،۱۶	۸۶۹،۱۶	۸۹،۱۶	۲۰۰،۸۳	۳۲۰،۸۳	۴۵	۱۶۵	۲۸۵
بهرام‌محل	۶۹۸،۷۵	۴۵۸،۷۵	۲۱۸،۷۵	۲۶۵	۵۹۵	۹۲۵	۸۱،۲۵	۲۰۱،۲۵	۳۲۱،۲۵	۴۱،۶۶	۱۵۵،۵۵	۲۷۹،۲۳

(مأخذ: یافته‌های تحقیق)

(حجازی‌زاده، ۱۳۸۶: ۱۷). می‌توان به دو شیوهی ذیل و با بهره‌گیری از توابع (۱)، اقدام به استانداردسازی ماتریس تصمیم‌گیری نمود.

تابع (۱):

$$r_{ij} = \begin{cases} \left[\frac{a_{ij}}{c_j^+}, \frac{b_{ij}}{c_j^+}, \frac{c_{ij}}{c_j^+} \right] & \text{جنبه مثبت} \\ \left[\frac{a_j^-}{a_{ij}}, \frac{b_j^-}{b_{ij}}, \frac{c_j^-}{c_{ij}} \right] & \text{جنبه منفی} \end{cases}$$

$$C_j^+ = \text{Max } C_{ij} \quad C_j^- = \text{Min } a_{C_{ij}}$$

جدول ۵- ماتریس استاندارد شده اعداد فازی

شاخص روستا	اعتماد اجتماعی			انسجام اجتماعی			مشارکت			آگاهی اجتماعی		
	Aij	Bij	cij	Aij	bij	Cij	aij	bij	Cij	Aij	Bij	cij
بالاده	۰،۲۱	۰،۴۴۷	۰،۷۱۳	۰،۲۶۸	۰،۵۹۴	۰،۹۲۱	۰،۱۸۲	۰،۴۷۱	۰،۷۵۹	۰،۰۹۴	۰،۴۳۵	۰،۷۷۲
نارن جدول	۰،۷۶۴	۰،۵۱۳	۰،۲۱۸	۰،۹۵۸	۰،۶۳۱	۰،۳۰۵	۰،۲۵۶	۰،۵۴۵	۱	۰،۱۱	۰،۴۴۸	۰،۷۶۸
جنگ‌میره	۰،۲۹۳	۰،۵۴۴	۰،۷۹۸	۰،۳۲۴	۰،۶۵۱	۰،۹۷۷	۰،۲۵۸	۰،۵۴۶	۰،۸۳۵	۰،۰۹۸	۰،۴۳۶	۰،۷۷۳
وارده‌سرا	۰،۱۸۷	۰،۴۳۹	۰،۶۹	۰،۲۴۳	۰،۵۷	۰،۸۹۶	۰،۱۹	۰،۴۸۸	۰،۷۶۷	۰،۰۹۹	۰،۴۳۷	۰،۷۷۴
چخره‌محل	۰،۲۹۸	۰،۵۴۹	۰،۸	۰،۳۲۷	۰،۶۵۳	۰،۹۸۳	۰،۲۷۳	۰،۵۶۱	۰،۸۴۹	۰،۰۹۲	۰،۳۲۵	۰،۵۵۷
کله‌سرا	۰،۲۸۴	۰،۵۳۵	۰،۷۸۵	۰،۳۲۲	۰،۶۴۸	۰،۸۹۵	۰،۲۹۹	۰،۵۸۷	۰،۸۵۲	۰،۱۱۶	۰،۴۵۴	۰،۷۸۵
ارشادمحل	۰،۱۶۶	۰،۴۱۸	۰،۶۶۹	۰،۵۸۸	۰،۹۱۴	۰،۹۱۴	۰،۱۳۳	۰،۴۲۱	۰،۷۰۹	۰،۱۱۴	۰،۴۵۲	۰،۷۸۱
میانه	۰،۲۹۵	۰،۵۴۶	۰،۶۲۳	۰،۳۴۷	۰،۲۷۸	۱	۰،۱۸	۰،۴۶۸	۰،۷۵۶	۰،۱۱۷	۰،۴۵۴	۰،۷۹۲
شهبازمحل	۰،۳۴۲	۰،۶۷۱	۱	۰،۸۲۱	۰،۱۲۴	۰،۱۲۴	۰،۱۸۲	۰،۵۴۵	۰،۸۲۶	۰،۱	۰،۴۳۷	۱
ترک‌محل	۰،۲۳۵	۰،۴۷۶	۰،۷۱۶	۰،۲۷۱	۰،۶۱۹	۰،۹۵	۰،۲۰۰۲	۰،۴۸۸	۰،۷۷۶	۰،۴۰۵	۰،۴۴۷	۰،۷۸۵
غریب‌محل	۰،۲۲۱	۰،۴۶۷	۰،۷۱۹	۰،۲۵۶	۰،۵۸۲	۰،۸۵۹	۰،۲۱۴	۰،۴۸۲	۰،۷۷	۰،۱۲۶	۰،۴۶۴	۰،۸۰۱
بهرام‌محل	۰،۲۲۹	۰،۴۸	۰،۷۳۱	۰،۲۶۱	۰،۵۸۸	۰،۹۱۴	۰،۱۹۵	۰،۴۸۳	۰،۷۷۱	۰،۱۱۷	۰،۴۳۷	۰،۷۸۵

(مأخذ: یافته‌های تحقیق)

محاسبه ماتریس استاندارد وزن دار: پس از تشکیل ماتریس استاندارد، می توان ماتریس استاندارد وزن دار را از طریق تابع (۲) محاسبه کرد (نوری و دیگران، ۱۳۸۶: ۱۴۵). در این رابطه W_j وزن به دست آمده است. این وزن از طریق تنظیم پرسش نامه نخبگان (AHP) و تکمیل آن ها توسط ۱۸ نفر به دست آمده است و برای محاسبه وزن نهایی شاخص ها از نرم افزار Expert Choice استفاده شده است. این اوزان نشان دهنده میزان اهمیت چهار مؤلفه در شکل گیری

سرمایه اجتماعی است. این اوزان پس از محاسبه باید تبدیل به اعداد فازی گردند که جدول (۶)، وزن نهایی هر یک از شاخص ها را به شکل اعداد فازی نمایش می دهد. در این مرحله، اعداد جدول (۵) در اوزان فازی ضرب شده و ماتریس نرمال شده وزین، مطابق جدول (۷) تشکیل می شود.

تابع (۲): $V_{ij} = r_{ij} W_j$

جدول ۶- وزن فازی نرمال شده هر یک از شاخص ها

آگاهی اجتماعی			مشارکت			انسجام اجتماعی			اعتماد اجتماعی		
Aij	bij	cij	Aij	Bij	Cij	aij	Bij	Cij	Aij	Bij	cij
۲	۳,۸	۵,۶	۱	۲,۸	۴,۶	۱,۶	۳,۴	۵,۲	۱,۳	۳,۱	۴,۹

جدول ۷- ماتریس نرمال شده وزین

شاخص روستا	اعتماد اجتماعی			انسجام اجتماعی			مشارکت			آگاهی اجتماعی		
	Aij	Bij	cij	aij	bij	Cij	Aij	bij	Cij	aij	bij	cij
بالاده	۰,۲۷۳	۱,۳۸۵	۳,۴۹۳	۰,۴۲۸	۲,۰۱۹	۴,۷۸۹	۰,۱۸۲	۱,۳۱۸	۳,۴۹۱	۰,۱۸۸	۱,۶۵۳	۴,۳۲۳
نارنج‌دول	۰,۹۹۳	۱,۵۹	۱,۰۶۸	۱,۵۳۲	۲,۱۴۵	۱,۵۸۶	۰,۲۵۶	۱,۵۲۶	۴,۶	۰,۲۲	۱,۷۰۲	۴,۳
جنگ میره	۰,۳۸	۱,۶۸۶	۳,۹۱	۰,۵۱۸	۲,۲۱۳	۵,۰۸	۰,۲۵۸	۱,۵۲۸	۳,۸۴۱	۰,۱۹۶	۱,۶۵۶	۴,۳۲۸
وارده سرا	۰,۲۴۳	۱,۳۶	۳,۳۸۱	۰,۳۸۸	۱,۹۳۸	۴,۶۵۹	۰,۱۹	۱,۳۶۶	۳,۵۲۸	۰,۱۹۸	۱,۶۶	۴,۳۳۴
جخره محله	۰,۳۸۷	۱,۷۰۱	۳,۹۲	۰,۵۲۳	۲,۲۲	۵,۱۱۱	۰,۲۷۳	۱,۵۷	۳,۹۰۵	۰,۱۸۴	۱,۳۳۵	۳,۱۱۹
کله سرا	۰,۳۶۹	۱,۶۵۸	۳,۸۴۶	۰,۵۱۵	۲,۲۰۳	۴,۶۵۴	۰,۲۹۹	۱,۶۴۳	۳,۹۱۹	۰,۲۳۲	۱,۷۲۵	۴,۳۹۶
ارشاد محله	۰,۲۱۵	۱,۲۹۵	۳,۲۷۸	۰,۴۳	۱,۹۹۹	۴,۷۵۲	۰,۱۳۳	۱,۱۷۸	۳,۲۶۱	۰,۲۲۸	۱,۷۱۷	۴,۳۷۳
میانه	۰,۳۸۵	۱,۶۹۲	۳,۰۵۲	۰,۹۴۵	۵,۲	۵,۲	۰,۱۸	۱,۳۱	۳,۴۷۷	۰,۲۳۴	۱,۷۲۵	۴,۴۳۵
شهباز محله	۰,۴۴۴	۲,۰۸	۴,۹	۰,۶۴۴	۲,۷۹۱	۰,۶۴۴	۰,۱۸۲	۱,۵۲۶	۳,۷۹۹	۰,۲	۱,۶۶	۵,۶
ترک محله	۰,۳۰۵	۱,۴۷۵	۳,۵۰۸	۰,۴۳۳	۲,۱۰۴	۴,۹۴	۰,۲۰۰۲	۱,۳۶۶	۳,۵۶۹	۰,۸۱	۱,۶۹۸	۴,۳۹۶
غریب محله	۰,۲۸۷	۱,۴۴۷	۳,۵۲۳	۰,۴۰۹	۱,۹۷۸	۴,۴۶۶	۰,۲۱۴	۱,۳۴۹	۳,۵۴۲	۰,۲۵۲	۱,۷۶۳	۴,۴۸۵
بهرام محله	۰,۲۹۷	۱,۴۸۸	۳,۵۸۱	۰,۴۱۷	۱,۹۹۹	۴,۷۵۲	۰,۱۹۵	۱,۳۵۲	۳,۵۴۶	۰,۲۳۴	۱,۶۶	۴,۳۹۶

(مأخذ: یافته‌های تحقیق)

تابع (۳): $D_{ij}^+ \begin{cases} 1 - \frac{c_{ij} - a^+}{b^+ + c_{ij} - a^+ - b_{ij}} & (b_{ij} < b^+) \\ 1 - \frac{c^+ - a_{ij}}{b_{ij} + c^+ - a_{ij} - b^+} & (b^+ < b_{ij}) \end{cases}$

تابع (۴): $D_{ij}^- \begin{cases} 1 - \frac{c^- - a_{ij}}{b_{ij} - c^- - a_{ij} - b^-} & (b < b^+) \\ 1 - \frac{c_{ij} - a^-}{b^- + c_{ij} - c^- - b_{ij}} & (b_{ij} < b^-) \end{cases}$

محاسبه فاصله هر گزینه از ایده آل مثبت و منفی: ایده آل مثبت (A^+) و ایده آل منفی (A^-) برای اعداد فازی از طریق تابع (۳) و (۴) محاسبه می شود.

جدول ۸- ماتریس فاصله از ایده‌آل مثبت و منفی برای هر شاخص

محاسبه نزدیکی نسبی هر گزینه به ایده‌آل		آگاهی اجتماعی		مشارکت		انسجام اجتماعی		اعتماد اجتماعی		شاخص روستا
۱,۱۷۳	۰,۵۳۲	۰,۱۲۵	۰,۰۲۷	۰,۱۹۹	۰,۰۹۵	۰,۴۸۲	۰,۱۹۲	۰,۳۶۷	۰,۲۱۸	بالاده
۲,۳۱۳	۱,۸۳۳	۰,۱۳۹	۰,۰۱۵	۰,۲۶۲	۰,۰۲۷	۰,۹۵۷	۰,۹۲۳	۰,۹۵۵	۰,۸۶۸	نارنجدول
۱,۶۲۵	۱,۱۸	۰,۱۲۶	۰,۰۲۶	۰,۲۴۸	۰,۸۹۴	۰,۵۴۳	۰,۱۴۱	۰,۷۰۸	۰,۱۱۹	جنگ میره
۱,۴۱۲	۰,۵۵۳	۰,۱۲۸	۰,۰۲۵	۰,۲۱	۰,۰۸۱	۰,۴۵۴	۰,۲۱۵	۰,۶۲	۰,۲۳۲	وارده سرا
۱,۵۱۵	۰,۴۳	۰	۰,۱۵۶	۰,۲۷۵	۰,۰۲۱	۰,۵۴۶	۰,۱۲۸	۰,۷۱۲	۰,۱۱۵	چخره محله
۱,۲۵۸	۰,۱۳۹	۰,۱۴۶	۰,۰۱	۰,۲۷۳	۰	۰,۵۴۱	۰,۱۵۹	۰,۲۹۸	۰,۱۲۹	کله سرا
۱,۴۸۶	۰,۶۰۵	۰,۱۴۳	۰,۰۱۲	۰,۱۶۴	۰,۱۳۹	۰,۴۷۷	۰,۱۹۸	۰,۷۰۲	۰,۲۵۶	ارشاد محله
۰,۹۴۲	۰,۷۲۲	۰,۱۴۶	۰,۰۱	۰,۱۹۷	۰,۰۹۷	۰	۰,۴۵۶	۰,۵۹۹	۰,۱۵۹	میانده
۱,۷۰۲	۰,۵۲	۰,۱۲۸	۰,۰۱۹	۰,۲۴۲	۰,۰۳۳	۰,۶۵۹	۰	۰,۶۷۳	۰	شهباز محله
۱,۶۴۹	۰,۴۵۸	۰,۱۶۸	۰,۰۱۶	۰,۲۱۱	۰,۰۰۸	۰,۵۰۲	۰,۱۶۸	۰,۷۶۸	۰,۱۹۴	ترک محله
۱,۴۸۹	۰,۸۰۳	۰,۱۵۶	۰	۰,۲۰۸	۰,۰۸۵	۰,۴۶۸	۰,۲۱۷	۰,۶۵۷	۰,۲۰۱	غریب محله
۱,۴۵۸	۰,۴۹۴	۰,۱۲۹	۰,۰۲۵	۰,۲۰۷	۰,۰۸۴	۰,۴۷۵	۰,۱۹۸	۰,۶۴۷	۰,۱۸۷	بهرام محله

(مأخذ: یافته‌های تحقیق)

بهتری نسبت به سایر روستا است. مطابق این جدول، روستای کله‌سرا با عدد ۰/۰۹۹ رتبه اول و روستای گیلک‌محله با عدد ۰/۶۷۳ رتبه پانزدهم را از نظر سرمایه اجتماعی دارد. یعنی میزان سرمایه اجتماعی در روستای گیلک‌محله از همه روستاها پایین‌تر است.

$$C_i^+ = \frac{S_i^+}{S_i^+ + S_i^-} \quad \text{تابع (۵)}$$

نزدیکی نسبی هر گزینه به ایده‌آل‌ها: در مرحله نهایی می‌توان نزدیکی نسبی هر گزینه به ایده‌آل‌ها را که از طریق تابع (۵) برآورد می‌شود، محاسبه کرد (Hwang, 1992: 104). در جدول (۹)، میزان سرمایه اجتماعی هر روستا به‌دست آمده است که با (C+) نمایش داده می‌شود. این عدد در تکنیک فازی بین ۰ تا ۱ قرار دارد و هر چه عدد روستا به صفر نزدیک‌تر باشد، به لحاظ میزان سرمایه اجتماعی در وضعیت

جدول ۹- رتبه‌بندی سرمایه اجتماعی در سطح روستاهای مورد مطالعه

روستا	میزان سرمایه اجتماعی هر روستا (C+)	اولویت‌بندی نهایی روستاها بر اساس میزان سرمایه اجتماعی
بالاده	۰,۳۱۲	۸
نارنجدول	۰,۴۴۲	۱۲
جنگ میره	۰,۴۲	۱۰
وارده سرا	۰,۲۸۱	۶
چخره محله	۰,۲۲۱	۳
کله سرا	۰,۰۹۹	۱
ارشاد محله	۰,۲۸۹	۷
میانده	۰,۴۳۳	۱۱
شهباز محله	۰,۲۳۴	۴
ترک محله	۰,۲۱۷	۲
غریب محله	۰,۳۵	۹
بهرام محله	۰,۲۵۳	۵

(مأخذ: یافته‌های تحقیق)

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

سرمایه اجتماعی، بستر مناسبی برای بهره‌وری سرمایه انسانی و فیزیکی و راهی برای نیل به موفقیت قلمداد می‌شود. از سوی دیگر، سرمایه اجتماعی به زندگی فرد، معنی و مفهوم می‌بخشد و زندگی را ساده‌تر و لذت‌بخش‌تر می‌سازد. در غیاب سرمایه اجتماعی، سایر سرمایه‌ها، اثربخشی خود را از دست می‌دهند و بدون سرمایه اجتماعی، پیمودن راه‌های توسعه و تکامل فرهنگی و اقتصادی ناهموار و دشوار می‌شود. در عصر حاضر برای توسعه، بیش‌تر از آنچه به سرمایه اقتصادی، فیزیکی و سرمایه انسانی نیازمند باشیم، به سرمایه‌ی اجتماعی نیازمندیم؛ زیرا بدون این سرمایه، استفاده از دیگر سرمایه‌ها به‌طور بهینه انجام نخواهد شد (عظیمی و ادریسی، ۱۳۸۵: ۲).

سرمایه اجتماعی به مجموعه‌ای از ویژگی‌های فردی و گروهی، رسمی و غیررسمی در اجتماع، به‌همراه روابط واقعی و انتزاعی درون و بین آن عناصر اشاره دارد که با خلق مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی و آگاهی اجتماعی موجب زایش اثراتی هم‌افزا شده و در نهایت بر کلیه ابعاد توسعه تأثیر می‌گذارد. رابطه میان سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی از جنبه‌های مطرح درباره مطالعات مربوط به سرمایه اجتماعی است که ابهامات فراوانی دارد. با توجه به اهمیتی که سرمایه اجتماعی در دنیای امروز دارد، همواره نیاز به اندازه‌گیری و شناخت شاخص‌های آن در جوامع وجود داشته است.

جامعه آماری تحقیق شامل ۳۶۸۸ خانوار ساکن در سی روستای دهستان اسالم است. تعداد ۱۵۶ خانوار به عنوان جامعه نمونه تعیین شد. برای سنجش سرمایه اجتماعی روستاهای مورد مطالعه از تکنیک رتبه‌بندی فازی استفاده شده است. پس از انجام پنج مرحله، میزان (+C) سرمایه اجتماعی هر یک از روستاها تعیین شد که نشان می‌دهد از میان روستاهای مورد مطالعه به ترتیب روستاهای کله‌سرا و ترک‌محله با امتیازات ۰/۰۹۹ و ۰/۲۱۷، بالاترین میزان سرمایه اجتماعی، و روستاهای میانده و نارنجدول به ترتیب با ۰/۴۴۲ و ۰/۴۳۳، پایین‌ترین میزان سرمایه اجتماعی را داشته‌اند. این نتایج مؤید این امر است که

رتبه‌ی بالای روستاهای کله‌سرا و ترک‌محله به دلیل بالا بودن شاخص‌های سرمایه اجتماعی (انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و آگاهی اجتماعی) در این روستاها است که به دلیل وجود تعاملات، روابط و شبکه‌های اجتماعی قوی‌تر در آن‌ها است که موجب اعتماد روستاییان نسبت به یکدیگر می‌گردد و اثرات اقتصادی مثبتی در پی خواهد داشت. به‌طور مثال با توجه به کم بودن مساحت زمین کشاورزی در گیلان، از جنبه اقتصادی خرید ابزار کشاورزی توسط همه کشاورزان صرفه اقتصادی ندارد. اعتماد موجب می‌شود که کشاورزان، ابزار کار کشاورزی را به یکدیگر امانت دهند که این مسأله موجب حفظ سرمایه در روستاها می‌شود. هم‌چنین جامعه روستایی با درجه انسجام اجتماعی بالا موجب همکاری روستاییان در امور کشاورزی می‌شود که موجب می‌گردد از هزینه‌های کشاورزی کاسته شود. در چنین جامعه‌ای که از درجه بالای اعتماد و انسجام برخوردار است، موجب مشارکت حداکثری آن‌ها می‌شود؛ خصوصاً می‌تواند موجب مشارکت آن‌ها در مدیریت روستایی گردد. با توجه به سایر تحقیقات انجام شده در زمینه سرمایه اجتماعی مؤید این امر است که وجود سرمایه اجتماعی در روستا زمینه را برای دستیابی به توسعه پایدار روستایی تسهیل می‌کند. این پژوهش برای ارتقای سطح سرمایه اجتماعی در جوامع روستایی، اقدامات ذیل را پیشنهاد می‌کند:

- تشویق و تقویت روحیه همکاری و کارهای گروهی میان مردم از سوی مدیریت روستایی؛
- بسترسازی در جهت تسهیل ایجاد تشکل‌های مردمی در روستا؛
- کاهش اختلاف روستاییان بر سر مالکیت زمین از طریق صدور سند برای اراضی روستا توسط دولت؛
- تلاش در جهت توسعه اقتصادی از طریق ایجاد اشتغال و درآمد پایدار برای روستاییان می‌تواند به تقویت روابط مردم و مشارکت در مدیریت روستایی منجر شود؛
- ایجاد بسترهای لازم برای شکل‌گیری روابط اجتماعی پایدار بین افراد، از دیگر پیشنهادها این پژوهش است.

منابع

۱. ادیبی‌سده، مهدی؛ بهجت یزدخواستی؛ علی‌ربانی خوراسگانی و عباس لطفی‌زاده. ۱۳۸۸. سنجش سرمایه اجتماعی میان‌گروهی (طیف سام)، فصل‌نامه رفاه اجتماعی، سال دهم، شماره ۳۸، صص ۱۹۳-۲۲۰.
۲. ازکیا، مصطفی و غلامرضا غفاری. ۱۳۸۰. بررسی رابطه بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی سازمان‌یافته روستاییان در نواحی روستایی شهرستان کاشان، اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال ۹، شماره ۳، صص ۱۷۵-۲۰۶.
۳. افروغ، عماد. ۱۳۷۸. خرده‌فرهنگ‌ها، مشارکت و وفق اجتماعی، مجموعه اجتماعی و فرهنگ عمومی. تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۴. اکبری، امین. ۱۳۸۳. نقش سرمایه اجتماعی بر مشارکت سیاسی- اجتماعی (مطالعه موردی: فارسینج)، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی.
۵. بویل، پاتریک جی. ۱۳۷۴. برنامه‌ریزی در فرایند توسعه. ترجمه غلامرضا احمدی و سعید شهبابی. تهران، ققنوس.
۶. بیرو، آلن. ۱۳۷۰. فرهنگ علوم اجتماعی. ترجمه باقر ساروخانی. تهران، انتشارات کیهان.
۷. ----- ۱۳۶۶. فرهنگ علوم اجتماعی. ترجمه باقر ساروخانی. تهران، انتشارات کیهان.
۸. پانام، روبرت. ۱۳۸۴. دموکراسی و سنت‌های مدنی. ترجمه محمدتقی دلفروز. تهران، نشر غدیر.
۹. ----- ۱۳۸۰. جامعه برخوردار، سرمایه اجتماعی و زندگی عمومی. ترجمه افشین خاکباز و حسن پویا. تهران، شیرازه.
۱۰. چلبی، مسعود و محمد مبارکی. ۱۳۸۴. تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و جرم در سطوح خرد و کلان، مجله جامعه‌شناسی ایران، سال ششم، شماره ۲.
۱۱. خانی، فضیله؛ مجتبی قدیری معصوم و احمد ملکان. ۱۳۹۲. تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر ارتقا توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان گودین، شهرستان کنگاور)، جغرافیا (فصلنامه انجمن جغرافیای ایران)، سال ۱۱، شماره ۳۸، صص ۱۳۳-۱۵۲.
۱۲. دشتی، عبدالله. ۱۳۷۶. دیالکتیک انضباط و خودجوشی: نقش نظریه انقلابی ساندینیست‌ها فرهنگ سیاسی و مشارکت مردمی، فصل‌نامه فرهنگ، سال ۱۰، شماره ۲۳.
۱۳. رستم‌علی‌زاده، ولی‌اله. ۱۳۸۷. شبکه‌های اجتماعی و انجمن‌های زادگاهی و اثرات آن بر توسعه روستایی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، استاد راهنما؟ دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی.
۱۴. زتومکا، پیوتر. ۱۳۸۷. اعتماد، نظریه جامعه‌شناختی. ترجمه غلامرضا غفار. تهران، انتشارات نشر.
۱۵. شارع‌پور، محمود. ۱۳۸۰. فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن، نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران، شماره ۳.
۱۶. شیرازی، اصفهانی، زهرا؛ حسین خادمی؛ رضا صدیقی و مهدی تازه. ۱۳۸۸. تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان (مطالعه موردی: بخش گندمان، شهرستان بروجن)، فصل‌نامه روستا و توسعه، سال ۱۲، شماره ۱، صص ۱۴۷-۱۶۷.
۱۷. عظیمی، لیلا و افسانه ادیسی. ۱۳۸۵. اعتماد اجتماعی، عاملی در پیشرفت جامعه، مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای سرمایه اجتماعی، چالش‌ها و راه‌کارها، معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان.
۱۸. فراهانی، حسین؛ سمیه عبدلی و مهدی چراغی. ۱۳۹۱. ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی با تأکید بر کیفیت زندگی (مطالعه موردی: دهستان مشهد، میثان شهرستان اراک)، فصل‌نامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال دوم، شماره ۸، صص ۶۷-۷۸.
۱۹. فیروزآبادی، سیداحمد. ۱۳۸۴. سرمایه اجتماعی و نقش آن در شکل‌های تولیدی. نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران. تهران، نشر آگاه.
۲۰. فیلد، جان. ۱۳۸۶. سرمایه اجتماعی. ترجمه غلامرضا غفاری. تهران، انتشارات کویر.

۲۱. قاسمی، وحید، مهدی ادیبی سده؛ کریم آذربایجانی و خالد توکلی. ۱۳۸۹. رابطه سرمایه اجتماعی با توسعه اقتصادی، فصل نامه رفاه اجتماعی، دوره ۱۰، شماره ۳۶.
۲۲. موسوی، میرنجف؛ افشار کبیری و علی اکبر تقیلو. ۱۳۹۲. تحلیل تطبیقی فازی سرمایه اجتماعی و توسعه روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان میاندوآب)، فصل نامه جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای، شماره ۷، صص ۱-۲۰.
۲۳. میری، غلامرضا؛ جعفر جوان؛ حسن افراخته؛ سعداله ولایتی و حمید شایان. ۱۳۸۹. نقش سرمایه اجتماعی در توسعه روستایی، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۴، مشهد.
۲۴. هابز، گراهام. ۱۳۸۷. سرمایه اجتماعی چیست؟ مروری کوتاه بر ادبیات... ترجمه مهدی شجاعی باغینی. تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
۲۵. وزیری، محمدجواد. ۱۳۸۳. بررسی تأثیر انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده بر شکل‌گیری هویت در جوانان شهر شیراز، فصل نامه مطالعات جوانان، شماره ۷.

26. Bourdieu, P. 1986. *The Forms of capital*. New York, Greenwood.
27. Camangi, R. Territorial Capital and Regional Development, in Capello, R. and Nijkamp, P, 2009. *Handbook of Regional Growth and Development Territories*, Edward Elgar Publishing Limited.
28. Dufhues, Thomas; Buchenrieder, Gertrud; Fischer, Isabel, 2006. Social capital and rural development: literature review and current state of the art Social capital and rural development, Discussion paper// Leibniz Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe, No. 96.
29. Falk, Ian and Kilpatrick, Sue, 2000. "What is Social Capital? A Study of Interaction in Rural Community", *European Society Rural Sociology Sociological Rurally*, Vol. 40.
30. Finger-Stich, Andrea, 2002. Social Factors Enabling Local Peoples' Participation In Integrated Management Planning In The Context Of Forested Mountain Territories. Proceedings of the Research Course "The Formulation of Integrated Management Plans (IMPs) for Mountain Forests" Bardonecchia, Italy.
31. Flanagan, C. 2003. "Trust, Identity, and Civic hope", *Applied developmental Science*, Vol. 7, No. 3.
32. Gaotri, H. 1986. *Popular Participation in Development*. Paris: Unesco.
33. Hwa Wang, Jeen, 2007. *Urban Seismology in the Taipei Metropolitan Area: Review and Prospective*, Institute of Earth Sciences, Academia Sinica, Taipei, Taiwan.
34. Jara Martinez, Carlos Julio. 2005. *Social Quality and Sustainable Development of Rural Territories*, Rural Development Technical Handbook No. 34.
35. Kaufman, Arnold and m.Gupta, 2001. *Fuzzy mathematical models in engineering science*, Elsevier sciences publishers.
36. Key, A, 2005. *Societal, The social Economy and community development*, Oxford university press and community. Development Journal. Advance Access Publication.
37. March, C. 2000. Social capital and Democracy in Russia. *Communist and post-Communist Studies*. 53, P. (183-199).
38. Moseley, M.J. 2004. *Rural Development: principles and practice*, sage, publication, Lon don. Operational Research, 12.
39. Muraleedharan. K, 2008. Dynamics of people participation in development: A study with special reference to women participation in the local level planning in Kerala, *Eldis Participation Resource Guide* 53, P. (183-199).
40. Putnam, R. 1993. *Making Democracy work, Civic traditions in Modern Italy*. Princeton NJ, Princeton.
41. Ramella, M., and Rose, B.L. 2000. "Taking part in Adolescent sexual health promotion in Peru: Community participation from a social psychological perspective". *Journal of Community and Applied*.
42. Triantaphyllou, E., and Tun Lin, Ch, 1996. *Development and Evolution of Five University press*.